

EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN PALLÀS

BASES PER A LA PROPOSTA

ANNEXE INFORME MEDIAMBIENTAL DE LA ZONA DE CAN PONSIC

**“PROJECTE AGROFORESTAL DE CAN PONSIC O DELS
AIGUAMOLLS DE SANT QUIRZE DEL VALLÈS”**

Equip de redacció:

- Paloma González
- Antonio Bardavio

Amb la col·laboració i participació de:

- Centre d'Estudis del Patrimoni Arqueològic (CEPAP)
Universitat Autònoma de Barcelona
- Sant Quirze del Vallès Natura

Desembre del 2004

0. ÍNDEX

1. JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN PALLARS.....	3
1.1.- Descripció estratègica del jaciment.....	5
1.2.- Intervencions arqueològiques i resultats preliminars de la recerca.....	8
2. DIMENSIÓ SOCIAL I EDUCATIVA DEL JACIMENT DE CAN PALLARS.....	12
3. MESURES DE PROTECCIÓ, CONSERVACIÓ I ACTIVACIÓ CULTURAL DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN PALLARS.....	16
3.1.- Mesures legals.....	16
3.2.- Mesures de protecció i d'activació cultural.....	17
4.- GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC EN EL MARC DEL PROJECTE AGROFORESTAL DE CAN PONSCI O DELS AIGUAMOLLS DE SANT QUIRZE DEL VALLES.....	20
5.- BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA.....	23
ARTICLE PUBLICAT A <i>WORLD ARCHAEOLOGY</i> (Vol. 36: 261-274).....	25

1.- JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN PALLÀS

La balma neolítica de Can Pallàs es troba al municipi de Sant Quirze del Vallès, (Vallès Occidental), un lloc on el patrimoni arqueològic conegut és especialment abundant i de gran importància. Entre la riquesa arqueològica de Sant Quirze es pot assenyalar el jaciment arqueològic de la Bòbila Madurell.

La primera intervenció que es va fer a Can Pallàs data de 1975. Aquesta excavació, dirigida per Oriol Granados i en la que va col·laborar Ramon Ten, va realitzar-se com a conseqüència del descobriment casual de restes humanes que corresponien en la seva major part a cranis. Aquests treballs suposen l'antecedent directe de les intervencions actuals.

Des del mes d'octubre de 1999 i fins al més de juny de 2004 s'han tornat a emprendre les excavacions al jaciment de forma intermitent. Aquests treballs han tingut la particularitat de comptar, des del seu inici, amb la participació d'alumnes de batxillerat de l'IES Sant Quirze i de l'IES La Romànica, de Barberà del Vallès, aquest darrer dins d'un projecte de difusió del coneixement del patrimoni dirigit pels professors Antoni Bardavio i Cristina Gatell, juntament amb el grup Arqueologia i Ensenyament de la Universitat Autònoma de Barcelona. La intervenció s'emmarca en els projectes 1998ACOM00022, 1999ACOM00035, i ha rebut el suport institucional i financer de la CIRIT, l'ajuntament de Sant Quirze del Vallès i de la Universitat Autònoma de Barcelona.

En una primera instància aquests treballs es van emmarcar dins el que contempla la legislació vigent com actuació d'urgència, donat l'estat d'abandonament en el qual es trobava el jaciment. Actualment, el desenvolupament dels treballs d'excavació s'inscriuen en el model convencional d'excavacions programades tal com especifica el Decret 78/2002 de la Generalitat de Catalunya, de 5 de març, sobre Reglament de Protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic (D.O.G. 3594), amb campanyes anyals dirigides pels Drs. Antoni Bardavio Novi i Paloma González Marcén de la Universitat Autònoma de Barcelona en coordinació amb l'IES Sant Quirze.

Situació

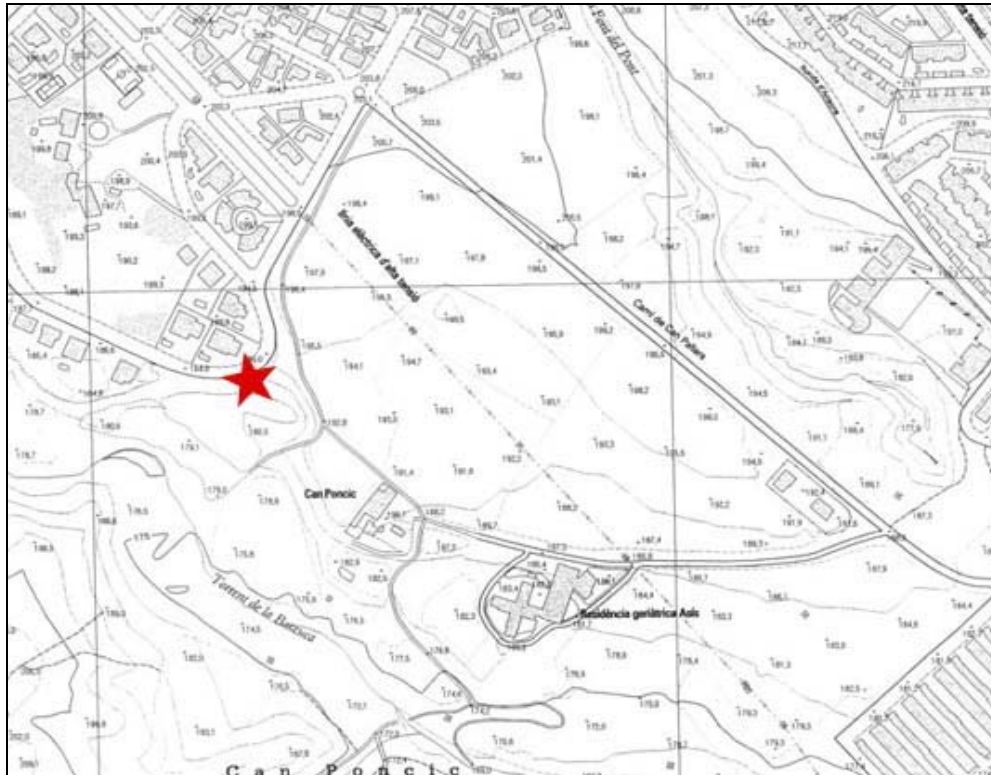
El jaciment de Can Pallàs es troba en un terreny pertanyent en origen a la masia de Can Ponsic. Els antics propietaris van cedir-lo a una congregació de caputxins, els quals van rebre en herència aquests terrenys amb la condició de mantenir-los sense edificar. Aquesta és la raó per la qual s'ha conservat la zona per a ús del poble o per a ús agrícola. Des de l'any 2001 els terrenys han passat a ser de propietat municipal i està previst realitzar una sèrie d'intervencions urbanístiques a la zona tot i que encara no està definit en quina mesura afectaran al jaciment arqueològic de Can Pallàs.

La zona és ben coneguda pels veïns originaris de Sant Quirze del Vallès perquè es troba en les proximitats d'una font natural d'aigua potable (Font de la Riba) que ha estat un lloc de passeig i de lleure tradicional, on ja s'havien vist restes òssies.

Les coordenades del jaciment són les següents:

Fus	X	Y	Z
30	422.2	4598.83	191.91

Plànol de situació del jaciment. Mapa topogràfic de Catalunya. 1:5000; Full: 392-7-7 (287-119):"St. Quirze del Vallès"

1.1.- Descripció estratigràfica del jaciment

En el jaciment es van documentar dues seccions: sagital (oest) i transversal (nord).

Secció oest

ESTRAT A:

Es tracta del relleu al·luvial d'argila i grava amb variació gravitatòria del centil. Aquest estrat té una potència màxima de 160 cm a l'extrem sud, cap al que fa pendent. A la base existeix un dipòsit de còdols de calcària i quars molt arrodonits, d'aproximadament 20 cm d'espessor a la seva part més espessa -sud-, fins a 5 cm cap al nord. Té forma de cunya. Aquest dipòsit s'anomena A1. Aquest estrat sofreix una potent bioturbació causada per les arrels d'una alzina. No s'hi va documentar cap resta arqueològica.

ESTRAT B:

Té forma de cunya i es disposa sobre l'estructura tumular. Es tracta d'una aportament fluvial d'argiles i sorres sense que hi hagi variació gravitatòria. Té un espessor aproximat de 80 cm cap al nord i d'1 m cap al sud. No conté cap material de tipus arqueològic.

Geològicament aquest dos estrats es poden considerar com a *mud flows* - colades de fang-, és a dir, uns aportaments massius de gran quantitat de sediment de gra fi amb una certa quantitat d'aigua que els fa viscosos. La força d'aquest aportament pot ser molt gran i arrancar els obstacles que es troba en el seu recorregut, com va ser el cas de l'estructura tumular de Can Pallàs. D'aquesta manera apareixen algunes de les pedres que pertanyien al túmul, dins de la massa sedimentària de l'estrat B en el qual destaquen molt, ja que no formen part de la matriu d'argiles de la colada de fang. El cas de l'estrat A és una mica diferent, ja que si bé en un primer moment es tracta d'un aportament per part d'un element altament energètic que produeix l'arrodoniment dels còdols que transporta, després es fa més viscos i tranquil, de manera que els sediments es van dipositant de forma gravitatòria.

UNITAT 1:

Té forma de cunya. Es tracta de l'anomenada estructura tumular excavada el 1975. Al llarg de les campanyes d'excavació, s'ha observat que està formada per pedres inconnexes cap a la base al sud i fins al 60 cm cap al nord. Entre les pedres es troba un relleu sedimentari al·luvial idèntic al de l'estrat B. En aquesta unitat 1 va aparèixer material arqueològic: restes humanes, denes de variscita i fragments de ceràmica.

La hipòtesi de formació d'aquesta unitat consisteix en una acumulació de restes esquelètiques que es van retirar de la balma per tal de dur a terme una segona fase d'inhumacions, passant a formar part del túmul de cobertura de la balma, juntament amb blocs de pedra aportades a tal efecte. Per a la construcció d'aquest túmul es va utilitzar part del relleu de l'antic enterrament, amb les restes dels individus i els seus aixovars. Posteriorment una colada de fang va alterar l'estructura, disgregant i separant les pedres que formaven l'estructura tumular.

Secció nord

ESTRAT A:

Aquest estrat arriba als 145 cm d'espessor cap a l'oest i aproximadament als 125 cm cap a l'est, situant-se en posició subhoritzontal amb una lleugera pendent cap a l'oest.

ESTRAT B:

En aquesta secció l'estrat B arriba a tenir 1 m de potència a l'oest i es disposa cap a la meitat occidental per sobre de l'estructura tumular, i cap a la meitat oriental per sobre de la roca calcària de la balma, on té un espessor d'uns 35 cm.

UNITAT 1:

L'estructura tumular a la secció nord es pot observar molt millor que a la secció oest, ja que la primera la talla transversalment. En aquest punt es troben grans pedres recolzades sobre la balma. Aquestes roques són còdols de sorrenca, granit, conglomerat, quars i calcària. Algunes roques han estat molt alterades pels diferents processos postdeposicionals. Les més afectades han estat les calcàries, els conglomerats i els granits, probablement a causa dels processos de dissolució del carbonat càlcic que forma aquestes roques i/o les seves matrius. Cap a la base de la secció és possible que aquesta unitat no es trobi esgotada. Atès que l'excavació encara no ha arribat a aquest nivell basal, en properes intervencions s'haurà de comprovar aquesta hipòtesi.

ESTRAT C:

Correspon a la roca mare que forma pròpiament la balma. Es tracta d'una calcària molt degradada pels diferents agents. El més decisiu ha estat l'aigua i, seguidament, les bioturbacions.

La humitat de la zona i del clima ha desencadenat processos càrstics de dissolució de la roca darrere dels quals s'ha format la visera amb la balma. Posteriorment, el contacte amb els medis aquosos i viscosos que suposen els aportaments sedimentaris o *mud flows*, han accentuat aquests processos provocant la pèrdua de nucli rocós per una disgregació de la roca sense haver-hi circulació de l'aigua. Per aquesta raó, la superfície de la roca fins almenys uns 15-20 cm és molt tova, semblant a la sorra.

Per altra banda, les arrels de la vegetació abundant de la zona han provocat l'aparició d'esquerdes molt profundes i fins i tot la caiguda d'algun fragment de la visera. Tot plegat, l'acidesa d'aquests processos biològics i la retenció d'humitat, ha accentuat el procés de disgregació de la roca.

UNITAT 2:

Aquesta unitat és l'anomenada "cripta" a la documentació de la intervenció del 1975. Es tracta del relleu sedimentari sorrenc-argilós del tipus de l'aportament de l'estrat B, cosa que pot suposar que el relleu d'aquesta zona va tenir lloc a partir de la colada de fang que va alterar tota l'estructura.

Dins d'aquesta unitat es van trobar restes de dos individus en connexió anatòmica en la primera excavació. Se suposa que no es va finalitzar l'excavació d'aquesta unitat perquè es troben restes òssies abundants en superfície.

En la secció nord d'aquesta unitat s'observen restes òssies de forma ovalada i d'uns 15-20 cm de grandària, que podrien tractar-se de cranis.

1.2.- Intervencions arqueològiques i resultats preliminars de la recerca

La primera intervenció arqueològica a Can Pallàs va tenir lloc el 1975, de forma intermitent, al llarg de diversos mesos. Mai no ha aparegut una publicació monogràfica d'aquesta excavació tot i que s'ha anat citant i descrivint en diversos articles de revistes especialitzades.

Quan es va trobar el jaciment es va observar l'existència d'un petit forat del que sobresortien uns ossos humans en l'extrem distal de la balma. Atrets per la troballa, es van iniciar les excavacions i s'hi va localitzar una acumulació de pedres adossada a una petita balma de roca calcària. Es van distingir dues parts en el jaciment: la dita acumulació o túmul i un petit abric o "cripta".

La "cripta" és el dipòsit que es troba sota la pedra de la balma. El túmul o zona tumular va decreixent des de la part superior de la visera calcària esmentada. Està format per una sèrie de pedres de mida gran i mitjana, acumulades al costat est de la balma. Entre les pedres hi ha un relleu sedimentari.

Els materials que es van trobar en la primera intervenció van ser tres cranis, bastant malmenats, associats exclusivament a ossos, mentre que els altres ossos humans trobats, juntament amb fragments de cranis i el material arqueològic, es trobava repartit per tot el túmul. El material arqueològic constava de dues denes de variscita i fragments de ceràmica. També aparegué una destrat polida i un penjoll de molusc. Al relleu de la cripta es van documentar vuit o nou cranis fragmentats, part de les restes d'un individu i l'esquelet d'un altre, inhumat, reclinat sobre el costat dret, amb els braços recollits i les mans a l'altura de la cara, i les cames replegadas.

D'aquesta ubicació diferenciada de les restes humanes i també del seu estat es va formular la hipòtesi l'existència d'una primera inhumació en l'abric o cripta que es va exhumar posteriorment al moment de fer el segon enterrament amb túmul. Per construir aquest es va utilitzar part del relleu de l'enterrament anterior.

Arran de les intervencions realitzades en els darrers anys (1999-2004) i tot i que l'excavació de la balma neolítica de Can Pallàs resta encara per finalitzar, tant la seva unitat 1 com la unitat 2, es poden avançar algunes conclusions preliminars que reafirmen el seu valor històric-arqueològic i que afecten, tanmateix, les seves condicions de conservació:

1. L'orografia de l'indret on es troba situat el jaciment s'ha modificat de forma substancial des del període quan va utilitzar-se com a lloc d'enterrament:
 - a. La plataforma basal que sustenta l'acumulació de pedres (unitat 1) i que estava parcialment coberta per la visera de la balma (unitat 2) s'ha vist radicalment reduïda per una forta acció erosiva, probablement producte d'arrossegaments de sediments provocats per episodis de pluja intensa i/o torrencial. És probable, doncs, que l'àrea funerària de la balma fos més extensa que la que s'ha documentat en aquesta excavació i en l'efectuada l'any 1975, i que s'extengués per la seva perllongació oriental, paral·lela al barranc de la Font de la Riba.

- b. Aquesta acció erosiva i d'arrossegament de fang ha format sobre la balma estrats d'acumulació al·luvial de més de 2 m d'espessor, alterant de forma significativa l'orografia de l'indret i la visualització del conjunt funerari des d'altres punts propers i que ha produïts diversos esllavissaments al llarg de les darreres campanyes d'excavació.

2. La qualificació de l'acumulació de pedres, que fan una funció de cobertura lateral a la balma, com a "túmulo", no sembla una definició adequada o, com a mínim, resulta equívoca ja que la noció de túmul s'associa a una acumulació exempta, de pedres o terra, que cobreix de forma completa un conjunt o estructura funerària. En el cas de Can Pallàs, l'acumulació de pedres només compleix una funció de cobertura lateral.
3. Les restes humanes documentades a la unitat 1 no poden ser qualificades com a inhumacions secundàries sinó com el resultat de la neteja de l'espai sota la visera per realitzar una nova inhumació. La seva distribució aleatòria entre els blocs de pedra de cobertura no semblen, *a priori*, poder relacionar-se amb cap tipus d'intencionalitat ritual en la seva deposició, sinó més aviat tot el contrari, ja que tant les restes humanes com l'escàs material ceràmic i lític, procedent probablement dels aixovars funeraris corresponents a aquestes restes, formen part del que podríem anomenar "material constructiu" de la cobertura d'una nova fase d'inhumacions. No cal descartar, però, que aquesta "reutilització" de les restes humanes per formar part d'una nova estructura de coberta d'accés a l'espai sepulcral participés d'algun significat ritual o religiós que ens és desconegut.
4. El sistema de cobertura de l'espai d'inhumacions no presenta una complexitat tècnica excessiva fora de l'aportació d'abundants blocs de pedra, alguns d'ells de pes i mida considerables i que semblen procedir de rieres o afloraments propers. En tot cas, sembla evident que el volum de pedres

aportades exigiria la participació d'un grup d'individus, probablement tots els membres de la comunitat a la que pertanyien els morts.

5. El material ceràmic representat en aquesta fase d'excavació del jaciment de Can Pallàs confirma la seva ubicació crono-cultural en un moment posterior a la cultura dels Sepulcres de fossa (3er mil·lenni a.C.). No obstant, resulta difícil concretar aquest moment malgrat que es podria englobar en el món del neolític final-calcolític (finals del 2on i inicis del 1er mil·lenni a.C.).

Aquests primers apunts interpretatius resten, lògicament, oberts a la conclusió de l'excavació de la unitat 1 i del que resta de la unitat 2. Resulta d'especial interès determinar si el dipòsit d'inhumacions primàries de la unitat 2 ja va ser excavat en la seva totalitat l'any 1975 o si, tal com sembla, encara és possible recuperar part d'aquest registre, cosa que aportaria una informació paleoantropològica més acurada i la possibilitat de contrastar amb les restes òssies de la unitat 1.

Així mateix, la possibilitat de documentar una sèrie més representativa de restes culturals i d'obtenir mostres fiables per la realització de datacions radiocarbòniques podrà definir amb major precisió el període històric al qual s'ha d'adscriure el jaciment.

2.- LA DIMENSIÓ SOCIAL I EDUCATIVA DEL JACIMENT DE CAN PALLÀS

El jaciment de Can Pallàs compta amb una llarga història de imbricació d'aquest element patrimonial i la població de Sant Quirze del Vallès, especialment de les iniciatives engegades pels centres educatius del municipi.

1972-73

Al voltant de principis de l'any 1972, un grup de nois d'aproximadament uns onze anys de l'escola de Sant Quirze, van descobrir el jaciment de la balma de Can Pallàs d'una forma totalment casual.

Un dia qualsevol al sortir de l'escola, com sempre, van anar a jugar, o més ben dit a buscar espàrrecs prop de Can Pallàs, a la zona de la Font de la Riba. Sobre la font hi havia un corriol que passava pel costat del tall d'una paret. Va ser allà on van veure un os clavat a la terra del tall. Els sembla que era una escàpola. Intrigats van començar a excavar amb les mans fins que els va sortir un crani. Allà van parar aquell dia. Havien topat amb un jaciment arqueològic: La Balma de Can Pallàs. Però els descobridors Juan Albacete, Miquel Coronado i els germans Francisco i Juan Herrera ho van explicar de seguida als seus companys de classe, molt intrigats del que era el que hi havia sobre la font de la Riba. Durant un any o més van anar excavar al jaciment gairebé cada dia, es van endur un pic i una pala per treballar millor i de mica en mica començaren a gratar la balma. A part dels esmentats també participaren en aquestes excavacions Xavier Oliva, Rafael González, Francesc Carreras i Jordi Gil, tot i que aquests creuen que encara hi va participar algun altre dels seus companys de classe.

Durant un any van estar excavant, treien ossos i trossos de ceràmica, que es van endur a casa però que avui ja no conserven. Passat l'any d'excavació infantil van decidir explicar la seva troballa. Van parlar amb Bienvenido Grau col·laborador del Museu d'Història de Sabadell i gran afeccionat a l'arqueologia i a la paleontologia. Bienvenido Grau era parent de Xavier Oliva, un dels participants més actius de l'excavació. El senyor Grau s'interessà molt per la troballa i de seguida els acompanyà per que l'hi ensenyessin el jaciment. Un cop comprovat que era un jaciment prehistòric ho comunicà al Museu d'Història de Sabadell i acompanya als responsables de l'entitat, en aquest cas Joan Farell, el director, en la primera visita oficial. A partir d'aquell moment es recomana o es demana al grup de nois que deixin d'excavar la balma per que un jaciment d'aquelles característiques s'havia d'excavar des del museu. En agraïment als nois, el Museu d'Història els envià una carta on se'ls dona les gràcies per haver comunicat una troballa tant important al museu. Bienvenido Grau es va convertir amb el seu mentor i durant un temps col·laboraven amb ell excavant jaciments del municipi, arqueològics i paleontològics. A partir del març del 1973 l'activitat a la balma de Can Pallàs quedà aturada.

1974-75

El Museu d'Història de Sabadell va ser l'encarregat d'engegar l'excavació de nou. Això fou l'any 1974-1975. Una màquina excavadora entrà a la balma per obrir l'espai. Durant aquesta campanya cap dels nois hi col·laborà, només un d'ells, Juan Albacete, va anar al jaciment a veure els treballs. En la visita es troba un crani fora de context que va agafar, després de netejar-lo i restaurar-lo va cedir-lo a l'escola de Sant Quirze, per que poguessin treballar amb ell. Actualment no hi ha cap pista sobre aquesta resta. La descoberta va convertir aquest grup de nois en afeccionats a l'arqueologia. Interès que mantenen encara avui en dia i van posar l'important troballa a l'abast del municipi.

1978

Després de l'excavació duta a terme pel museu l'any 1975, es va dur a terme una petita intervenció l'any 1978 des de l'escola pública Purificació Salas del mateix municipi. Aquell any un grup de nois de 7è curs d'EGB d'aquesta escola li van explicar al seu professor, Joaquim Canals, que havien descobert uns cadàvers. Després de comprovar que es tractaven de les restes del jaciment de la Balma de Can Pallàs, Joaquim Canals va decidir que excavar científicament una part del jaciment, seria una bona pràctica pels seus alumnes per a conèixer el mètode arqueològic d'aprop. Durant uns dies el jaciment es va convertir en un camp de treball d'arqueologia. D'aquesta intervenció s'en va recuperar dos cranis, que van passar al fons de l'escola.

1986-1990

Des de l'any 1986 fins al 1990 van desenvolupar-se al Col·legi Públic Purificació Salas Xandri de Sant Quirze del Vallès un taller escolar de tres mesos de duració, que sota el títol *Quadern d'Història de...Sant Quirze del Vallès* va apropar a nois i noies del cicle superior d'EGB (11-14 anys) al seu entorn proper, no només com a espai geogràfic sinó com un espai històric en el qual s'han desenvolupat, a petita escala, els mateixos grans processos que ells i elles estudiaven a l'assignatura de Ciències Socials. A fi de comptes, es tractava que comprenguessin el valor de les restes històriques com a font de coneixement del seu propi passat i, així, poder entendre el medi cultural i físic en què es trobaven immersos.

L'enfoc d'aquest taller va ser eminentment arqueològic prenent com a base tant el jaciment de la Bòbila Madurell, que estava sent excavant durant aquells anys, com la balma de Can Pallàs. Van explicar-se les tècniques emprades en arqueologia, el reconeixement i localització topogràfica dels jaciments o monuments, la plasmació d'aquests en plantes (utilitzant les tècniques usals en arqueologia –ús del teodolit, bruixoles, etc.), la visualització i dibuix dels materials associats a cada jaciment o monument, i el treball amb la bibliografia especialitzada (naturalment simplificada per poder ser entesa pels nens). Una

altra vessant dels tallers fou la visita als museus locals on estan exposats els materials arqueològics trobats al municipi i la referència a les instàncies que s'ocupen de l'estudi i protecció d'aquestes restes històriques.

Com a part final del taller es va fer una lectura històrica dels materials i monuments estudiats i una valoració comuna del seu treball en l'intent de conèixer el passat del Sant Quirze del Vallès, és a dir, de la comunitat a la qual pertanyen. En aquesta part final va realitzar-se un recull escrit que pretenia divulgar els coneixements aconseguits.

1997-2004

Durant el curs 1997/98 i fins a l'any 2004 s'ha `portat a terme, des de l'IES Sant Quirze, un projecte específic dirigit a la recuperació (excavació, estudi i difusió) del jaciment de Can Pallás - tant des d'un enfoc de recerca acadèmica com de recerca educativa - que havia de respondre a quatre objectius:

- Adquirir habilitats metodològiques bàsiques relacionades amb la recerca arqueològica, com a exemple del mètode científic
- Adquirir coneixement sobre el paisatge local i els canvis experimentats a curt i llarg termini
- Crear un senti d'afectivitat de l'alumnat envers al patrimoni històric i arqueològic local
- Profunditzar en la interacció entre el centre educatiu, la comunitat i el patrimoni arqueològic.

Per tal de poder acomplir els objectiu del projecte va resultar necessari portar-lo a terme amb grups reduïts d'alumnes i triar un marc docent que permetés un treball a mig/llar termini. Per aquesta raó es va considerar idoni integrar-ho en el que s'anomena "treball de recerca de Batxillerat" que han de realitzar els alumnes en petits grups al llarg dels dos cursos de l'educació secundària post-obligatòria (16-18 anys)

L'experiència, en la que ja han participat 16 alumnes forma part actualment del programa Argó, de transició de l'Ensenyament Secundari a la Universitat, de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona

2004-2005

En consonància amb aquestes iniciatives al curs 2004-05 s'ha iniciat el programa d'adopció escolar de monuments del patrimoni històric arqueològic que compta amb el suport del Departament de Recerca, Universitats i Societat de la Informació mitjançant el programa ACOM (2004ACOM00082 *Educació i entorn local: estratègies d'apropament a partir del patrimoni històric i arqueològic*) i ARIE (2004ARIE00060 *L'escola adopta un monument*) centrat en la recuperació i activació del coneixement del jaciment de Can Pallàs i de les restes arqueològiques relacionades a tot el municipi mitjançant activitats realitzades per l'alumnat dels centres educatius de Sant Quirze del Vallès.

L'adopció de monuments constitueix una fórmula d'introducció del coneixement i implicació de l'alumnat pre-universitari en el seu context local, inèdita al nostre país, però que s'ha mostrat molt productiva en altres països europeus, mitjançant la imbricació dels centres educatius en la valoració i la conservació del patrimoni històric proper en col·laboració amb l'administració municipal. La seva introducció en el mapa escolar català exigeix el desenvolupament d'una experiència pilot que avaluï les seves possibilitats i necessitats d'adaptació específiques al nostre àmbit educatiu, per la qual cosa aquest projecte ha triat tres centres públics de diversos municipis del Vallès occidental per tal de portar-la a terme entre els quals es troba l'IES Sant Quirze amb Can Pallàs com a "monument" adoptat. La seva realització implica la preparació de les programacions i activitats específiques en coordinació amb el professorat dels centres implicats, la recollida i sistematització d'informació patrimonial i la creació de materials didàctics addients al llarg dels dos primers trimestres del curs 2004-05, així com la realització d'una primera fase experimental al llarg dels mesos de juny i d'octubre de l'any 2005, que quedarà recollida en un protocol d'actuacions i en l'elaboració de un espai Web per la difusió i ampliació de l'experiència a altres centres educatius.

3.- MESURES DE PROTECCIÓ, CONSERVACIÓ I ACTIVACIÓ CULTURAL DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE CAN PALLÀS

3.1.- Mesures legals

Els treballs realitzats fins el dia d'avui suggereixen que ens trobem davant d'un assentament prehistòric que a més d'aportar informació significativa per la comprensió de l'evolució del medi natural i dels grups humans que hi van viure durant els darrers 5.000 anys a l'àrea del Vallès occidental, es troba plenament integrat com a element patrimonial en la vida educativa i cultural de Sant Quirze del Vallès

No obstant, la fragilitat inherent del registre arqueològic i el context en el que es troba presenten una problemàtica que cal abordar amb la finalitat de preservar i donar a conèixer l'excepcionalitat d'aquest jaciment.

Per tal de garantir la conservació i la preservació de les restes arqueològiques que conté aquest jaciment, és necessari establir un marc legal que asseguri la protecció d'aquest patrimoni històric- arqueològic. Per tant, cal posar en marxa tots els mecanismes administratius de caràcter legal existents. Creiem que un dels primers passos per acomplir els objectius esmentats i així salvaguardar el patrimoni arqueològic, cultural i educatiu del jaciment arqueològic de Can Pallàs, és convertir la zona en un bé d'interès local.

La concessió d'aquesta categoria de protecció contemplada en la Llei del Patrimoni Cultural Català (Llei 9/1993, art.7), és competència de l'Ajuntament i dels Consells Comarcals. La catalogació del jaciment de Can Pallàs com a Bé d'Interès Local, comporta una sèrie de mesures que creiem que són essencials per oferir protecció i continuïtat als treballs arqueològics: no poden ser destruïts; s'ha d'assegurar la integritat del seu valor cultural; els propietaris dels Béns d'Interès Local han de permetre l'accés dels especialistes per tal que puguin estudiar-los i catalogar-los convenientment.

La Llei del Patrimoni Cultural Català (Llei 9/1993, article 7) estipula que els béns del patrimoni cultural català, tant mobles com immobles, poden ser declarats Béns d'Interès Local. Aquesta figura legal permet la protecció de casos amb les característiques que presenta el jaciment prehistòric arqueològic de Can Pallàs. Considerem que aquesta declaració permetria complir una de les obligacions que tenen les institucions polítiques i socials que regeixen la vida administrativa i política vers la preservació, de cara el futur, del patrimoni arqueològic, històric i cultural de Catalunya.

La categoria de Bé d'Interès Local, a part de convertir-se en una eina de protecció legal, també permet donar a conèixer el jaciment a fi d'evitar que qualsevol persona física o jurídica pugui, de manera inconscient, desenvolupar activitats que afectin la preservació d'aquest espai.

Seria també aconsellable definir l'àrea circumdant del jaciment com Espai de Protecció Arqueològica tal com es recull a l'article 49 de la Llei 9/1993 de 30 de

setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC núm. 1807, d'11 d'octubre de 1993) en base a dos arguments. En primer lloc, i tal com s'ha exposat, resulta difícil delimitar, ara per ara, l'espai que ocupava originalment l'espai funerari de la balma de Can Pallàs degut a la modificació orogràfica produïda pels esllavissament de terres. Aquesta forta acció erosiva permet plantejar la possibilitat de que materials arqueològics s'hagin arrossegat per les pendents i es trobin en el mateix llit de la Font de La Riba. Tampoc cal descartar que puguin trobar-se en aquesta mateixa àrea indicadors d'ocupacions prehistòriques coetànies amb l'ús sepulcral de Can Pallàs ja que resulta freqüent que espais funeraris i espais habitacionals es trobin associats, raó per la qual les característiques de Can Pallàs s'adeqüen a la definició de l'esmentada article 49, en el seu punt 1, dels EPA (Espais de Protecció Arqueològica): "Es consideren espais de protecció arqueològica els llocs que no han estat declarats d'interès nacional on, per evidències materials, per antecedents històrics o per altres indicis, es presumeix l'existència de restes arqueològiques o paleontològiques". El procediment de aplicar aquesta figura de protecció patrimonial es defineix al punt 2 del mateix article 49: "els espais de protecció arqueològica són determinats per resolució del Conseller de Cultura, amb audiència prèvia dels interessats i de l'Ajuntament afectat. S'ha de donar comte a l'Ajuntament i als interessats de la resolució, que no ha de ser publicada al DOGC".

3.2.- Mesures de protecció i d'activació cultural

Pla de protecció del jaciment

Com ja s'ha fet esment el jaciment arqueològic de Can Pallàs es troba en un indret especialment sensible a les accions erosives derivades de l'esllavissament de terres i l'acció d'arrossegament de colades de fang degut a les pluges. Aquest fet, com ja s'ha detallat anteriorment, ha comportat la pèrdua recurrent dels dipòsits distals del jaciment. Resultaria així urgent, tant des del seu interès arqueològic com de cara a la seva preservació i condicionament per a la seva visualització, realitzar intervencions de consolidació del terreny i de contenció dels dipòsits al·luvials que periòdicament es desprenen tant a d'interior de l'àrea excavada com de les seves àrees perifèriques. Aquest condicionament hauria de realitzar-se necessàriament d'acord amb els criteris tècnics establerts pel Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya aplicables a conjunts arqueològics en funció dels requeriments que es desprenen d'un pla d'activació i de visualització del conjunt patrimonial. Per a la seva realització caldria l'elaboració d'un pla tècnic que impliqués a l'àrea d'Urbanisme i de Medi Ambient municipal i pel qual caldria l'aprovació expressa del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i de l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), per llindar dit territori amb una zona humida.

Pla d'activació cultural

De forma genèrica, el pla d'activació cultural, hauria de tenir com objectiu vertebrar la difusió del projecte de recerca arqueològica de Can Pallàs i les conclusions que d'ells s'han obtingut per poder convertir la zona de la balma en el punt final d'un passeig arqueològic, integrat en una àrea de un alt valor biològic i natural que aniria des de la masia de Can Ponsic i la residència Assís, fins a la plaça superior del jaciment, recuperant així, i integrant, l'entorn natural dels prats, dels aiguamolls de Can Ponsic, el bosc de ribera i de la Font de la Riba, amb la resta arqueològica de la balma d'enterrament neolítica amb la seva àrea circumdant. A més de la consolidació de els dipòsits sedimentaris del jaciment, l'adequació hauria de contemplar la construcció d'elements de protecció i seguretat tant de cara a la conservació del jaciment com a l'accessibilitat pels visitants, incloent la senyalització del jaciment, l'edició de material de difusió, el disseny i posada en marxa d'un sistema eficaç de visites, així com la celebració amb caràcter periòdic d'actes d'extensió cultural relacionades amb el jaciment i el valor biològic que integra tot el conjunt del paisatge històric de Sant Quirze del Vallès.

L'accés al jaciment:

- Disseny dels camins d'accés des de Av. de la Font de la Riba i des de la masia de Can Ponsic.
- Instal·lació de baranes o elements de protecció que permetessin la visualització del jaciment des del terraplè d'accés des de l'avinguda de la Font de la Riba donat que hi existeix un desnivell de més de 3 metres entre aquesta zona de fàcil accés pels passejants i el nivell basal del jaciment.

La senyalització del jaciment (exterior i interior):

- Plafó d'informació del jaciment i de les seves característiques en el pla d'accés i plafó d'ubicació en l'entorn tant en referència a elements paisatgístics com patrimonials.
- Senyalització de d'interior del jaciment de les seves parts sobre plafons de metacrilat o semblants.

Itineraris i visites guiades:

- Disseny i senyalització d'itineraris patrimonials (des del jaciment de la Bòbila Madurell fins a Can Pallàs passant per la masia de Can Barra, de Can Feliu i de Can Ponsic).

- Servei de visites guiades de d'itinerari per públic escolar (dies laborables) i familiar (cap de setmana).

El material de difusió i de suport:

- Col·lecció de díptics dels elements patrimonials de Sant Quirze del Vallès
- Guia arqueològica de Can Pallàs
- Materials didàctics per les visites guiades escolars

Activitats d'extensió cultural (a programar de forma periòdica):

- Conferències temàtiques (prehistòria del Vallès, la mort al llarg de la història, la investigació arqueològica, etc.)
- Visites guiades per arqueòlegs
- Exposicions temporals de temes relacionats amb el jaciment (caldrà una exposició inaugural del cicle dedicada monogràficament al jaciment de Can Pallàs, tan en el que fa referència als resultats de la recerca com a la història de les excavacions)
- Fires prehistòriques (amb tallers d'experimentació i de productes relacionats amb les societats pageses tradicionals)

Programa escolar

Tot i que part del contingut del programa general d'activació cultural implica i afecta a la població escolar de Sant Quirze del Vallès, l'especial imbricació del centres educatius del municipi amb la recuperació del jaciment aconsella una programació específica que, coordinada amb la de caràcter general, s'inscriuria en el ja esmentat projecte d'adopció de monuments.

A més, l'adequació i conservació del jaciment de Can Pallàs permetria ampliar els objectius del programa d'adopció de monuments a la resta de centres educatius del municipi i la seva integració en els programes d'extensió cultural de la localitat.

4.- LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC EN EL MARC DEL PROJECTE “PROJECTE AGROFORESTAL DE CAN PONSIC O DELS AIGUAMOLLS DE SANT QUIRZE DEL VALLÈS”

Marc legal

El “Projecte Agroforestal de Can Ponsic o dels Aiguamolls de Sant Quirze del Vallès” afecta directament al jaciment arqueològic de Can Pallàs en tres dels supòsits establerts pel Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic, en el seu article 3.3.:

- a.) *excavacions: són les recompons en la superfície, en el subsòl o en medis subaquàtics que es fan amb la finalitat de descobrir i investigar sistemàticament tota classe de restes arqueològiques o paleontològiques. També són excavacions els sondejos que tenen com a finalitat la comprovació de l'existència o la delimitació de vestigis arqueològics o paleontològics en un punt determinat.*
- c.) *Controls: són les tasques de vigilància i, en determinats casos, de coordinació d'obres o treballs que puguin afectar restes arqueològiques o paleontològiques, incloses les neteges de jaciments*
- f.) *Consolidació, restauració i adequació: són les intervencions que tenen per objecte la conservació i el manteniment o l'adequació per a la visita pública dels jaciments arqueològics i paleontològics*

En el mateix decret (article 4) s'estableix que totes aquestes intervencions han de ser dirigides per persones que tinguin una llicenciatura en Història (o homologable) i posseir els coneixements i experiència suficients per dirigir les intervencions, a criteri del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. També s'estableix en el punt 4.5. que “*en el cas d'intervencions que, pel lloc de realització, pels bens afectats o per altres circumstàncies, ho requereixin, hi ha de participar els professionals tècnics que calgui en cada cas per assegurar el desenvolupament correcte de la intervenció*”.

En el que fa referència al finançament aquest és diferència si es tracta d'intervencions programades, intervencions preventives o intervencions d'urgència.

Les intervencions programades es realitzen sobre conjunts arqueològics coneguts, no afectats per cap perill de destrucció o desaparició i que

s'emmarquen en un projecte d'investigació. Per sol·licitar autorització per realitzar intervencions arqueològiques integrades en un projecte d'investigació (article 6) cal que la sol·licitud estigui avalada per una institució científica i acreditar que disposa dels mitjans econòmics personals, tècnics i d'infraestructura necessaris per realitzar la intervenció i per tractar les restes que es puguin trobar.

Les intervencions preventives es realitzen sobre conjunts arqueològics coneguts, afectats (destrucció tota o parcial) degut a la realització d'obres o actuacions de remocions de terres. En aquest cas s'ha de realitzar les intervencions necessàries (article 3) dirigides per persones que reuneixin els requisits previstos a l'article 4. Aquestes intervencions preventives, si són de promoció pública, han de ser finançades pel promotor o promotora. Si són motivades per la realització d'un projecte d'obra o actuació de promoció privada han de ser finançades pel promotor i hi ha de col·laborar el Departament de Cultura amb l'abast i de la manera que es determinin en cada cas.

Les intervencions d'urgència es realitzen sobre conjunts arqueològics que no eren coneguts i que es descobreixen durant la realització d'una obra o actuació en un indret on no hi havia indicis de l'existència de restes arqueològiques. La direcció de les intervencions necessàries i el seu finançament recau en el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Gestió de les intervencions en el conjunt arqueològic de Can Pallàs

Feta aquesta prèvia referent a la normativa, en el cas del jaciment de Can Pallàs les intervencions arqueològiques que es realitzen i les previsions de realitzacions en els pròxims anys en el marc del projecte "Projecte Agroforestal de Can Ponsic o dels Aiguamolls de Sant Quirze del Vallès" s'incloguin en les anomenades *intervencions programades*, per la qual cosa s'ha de acreditar l'existència de recursos econòmics propis per fer front a les intervencions i estar recolzades/avalades per una institució científica, en aquest cas, la Universitat Autònoma de Barcelona mitjançant el seu Centre de Recerca del Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria (CEPAP). Fins aquests moments el CEPAP ha fet front amb els seus recursos al les intervencions tipus a de l'article 3.3. del Decret 78/2002 (excavació).

Donades les previsions del projecte "Projecte Agroforestal de Can Ponsic o dels Aiguamolls de Sant Quirze del Vallès", les intervencions arqueològiques a Can Pallàs s'haurien d'ampliar a les del tipus c (control) i f (adequació) que haurien de ser dutes a terme en el marc del mateix projecte d'investigació que ha realitzat les excavacions i recolzat per la mateixa institució (UAB-CEPAP) i per les quals caldria finançament extern a la pròpia Universitat Autònoma de Barcelona. No obstant i donat que aquesta institució és la que seria l'encarregada legalment i científicament de portar a terme aquestes noves intervencions, seria necessari establir amb les entitats finançadores externes un conveni de col·laboració finalista pel qual aquests fons es traspasessin a la UAB per fer possible la realització de les noves intervencions, establint en l'articulat de dit conveni les clàusules necessàries per assegurar la destinació del finançament a l'acompliment dels objectius del projecte "Projecte Agroforestal de Can Ponsic

o dels Aiguamolls de Sant Quirze del Vallès” i els criteris de coordinació i col·laboració amb la resta d’entitats participants en ell .

Gestió d’altres elements arqueològics en l’àrea de Can Ponsic-Can Pallàs

Cal no descartar la possibilitat de que la realització del projecte “Projecte Agroforestal de Can Ponsic o dels Aiguamolls de Sant Quirze del Vallès” surtin a la llum nous conjunts o elements arqueològics donada la riquesa arqueològica del subsòl del municipi de Sant Quirze del Vallès i la seva proximitat a conjunts arqueològics coneguts (el mateix jaciment de Can Pallàs, el jaciment de la Vall Suau, la Bòbila Madurell, etc.). Aquest fet aconsellaria, per tal de assegurar el caràcter integral del programa de conservació patrimonial, realitzar prospeccions prèvies (article 3.3., punt *b* – *exploracions superficials, dels subsòl (...) sense remoció de terrenys i amb recollida de materials arqueològics (...) dirigides a la localització estudi o l’examen de dades per detectar vestigis arqueològics (...)*), o bé preveure l’eventualitat de realitzar intervencions o controls preventius. En ambdós casos, seria aplicable el mateix procediment de gestió de les actuacions i del seu finançament que en les intervencions de control i d’adequació del jaciment arqueològic de Can Pallàs.

5.- BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ DE REFERÈNCIA

El jaciment arqueològic de Can Pallàs

AGUSTÍ, J., CABRERA, L., MOYÈ-SOLÀ, S., (1984), "Sinopsi estratigràfica del Neógeno de la fosa del Vallès-Penedès", a *Paleontologia i Evolució*, pp. 57-82, Institut de Paleontologia Miquel Crusafont, Sabadell.

BARDAVIO, A., CASTAÑEDA, N., GONZÁLEZ MARCÉN, P., GONZÁLEZ MUÑOZ, J., MASVIDAL, C. (1999), *Memòria de l'excavació de la Balma Neolítica de Can Pallàs (St. Quirze del Vallès, Vallès Occidental). 26 d'abril a 7 de maig i 17 a 28 de maig de 1999*. Lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdita.

BARDAVIO, A., GONZÁLEZ MARCÉN, P., GONZÁLEZ MUÑOZ, J., MASVIDAL, C. (2002), *Memòria de les intervencions arqueològiques efectuades a la balma neolítica de Can Pallàs (St. Quirze del Vallès, Vallès Occidental). Setembre 1999-juny 2001*. Lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdita

BARDAVIO, A., GONZÁLEZ MARCÉN, P., MASVIDAL, C. (2003), *Memòria de les intervencions arqueològiques efectuades a la balma neolítica de Can Pallàs (St. Quirze del Vallès, Vallès Occidental). 1-30 de juny de 2003*. Lliurada al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdita

DE MAS I CANALS, D., (1981), *La geomorfologia del Vallès*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona

MARTIN, A. (1982) "De la cultura de los "Sepulcros de fosa" al grupo de "Vérazza" en el Vallés", *Estudios de la Antigüedad*, 2.

TEN, R. (1977) *Aportaciones al estudio del Eneolítico en el Vallés*, Memoria de Licenciatura, Universidad de Barcelona.

TEN, R. (1978), "Notes entorn del Calcolític vallesà", *Informació arqueològica*, 26 : 5-10.

TEN, R. (1980), "Notes entorn del Neolític vallesà", *Arrahona*, 10, II època.

Projectes educatius i d'activació cultural

BARDAVIO, A.; GATELL, C.; GONZÁLEZ MARCÉN, P. (2003) El patrimonio arqueológico local como tema de investigación en la educación secundaria post-obligatoria. *El patrimonio histórico y su didáctica*, Universidad Castilla-La Mancha, Cuenca.

BARDAVIO, A.; GATELL, C.; GONZÁLEZ MARCÉN, P. (2004). Is archaeology what matters? Creating a sense of social identity among teenagers in Catalonia. *World Archaeology* 36/2: 261-274.

BARDAVIO, A.; GONZÁLEZ MARCÉN, P.; GONZÁLEZ MUÑOZ, J.; MASVIDAL, C. (2001). Arqueologia experimental i les seves aplicacions didàctiques: projectes entorn a l'arquitectura prehistòrica al Vallès (Barcelona). *Arqueomediterrània* 6

GONZÁLEZ MARCÉN, P.; BARDAVIO, A. (2004). L'escola adopta un monument. A R. Batllori *et alii* (eds.), *De la teoria...a l'aula. Formació del professorat i ensenyament de les Ciències Socials*. Departament de Didàctica de la Llengua, de la Literatura i de les Ciències Socials, Bellaterra: 418-426.

GONZÁLEZ MARCÉN, P.; MONTÓN, S. (1999). Contextos y estrategias en la difusión de yacimientos arqueológicos: el caso de Cataluña. *XXV Congreso Nacional de Arqueología*, València: 131-137.